

Oorkonden en Mededelingen

De organisatie van de militie te Brugge in de XIVe eeuw.

Tot nu toe werd er geen studie gewijd aan de merkwaardige oplossing, die door de Brugse magistraat werd gevonden, voor het leveren van contingenten in het stedelijk leger, door de poorters en de leden van de ambachtsgilden. Wanneer de stad een belangrijk legercontingent uitzond, was dat, onder het bevel van een maarschalk, of van burgemeesters, schepenen en raad met hun gevolg, uit de volgende elementen samengesteld :

1. De speciale korpsen : kruisboogschutters op het einde van de XIIIe en in het begin van de XIVe eeuw; later ook scaerwettters, rode kaproenen, enz.¹.

2. De poorters, ingedeeld, waarschijnlijk van 1306 af, volgens de zes wijken zgn. zestendelen der stad. In 1306 evenals in 1316 werden deze zestendelen nog ambachten genoemd ; men heette ze toen reeds : St. Jans, St. Donaes, Onser Vrouwen, St. Jacobs, St. Nicolaes en 's Carmers².

3. De ambachtsgilden, die, ofwel afzonderlijk ofwel gegroeperd, manschappen naar het leger zenden.

Het aantal van de afzonderlijke of gegroeperde ambachten verschilt van periode tot periode. In 1316 waren ze grotendeels volgens de aard van hun economische bedrijvigheid zo gegroeperd, dat er slechts 21 afzonderlijke

(1) We laten de organisatie van het commando en van de speciale korpsen buiten beschouwing.

(2) Brugge, stadsarchief, *Stadsrekening 1306*, Ie deel, fol. 3 v. Voor 1316, zie J. DE SMET, *Les effectifs brugeois à la bataille de Courtrai en 1302. Note critique.* — *Rev. belge Phil. et Hist.*, VIII (1929), p. 865.

ambachten en groepen vermeld worden³. Dat was echter blijkbaar een speciaal geval. In 1321-22 zijn er 51 afzonderlijke en gegroepede ambachtsgilden voor de legerdienst⁴. Afgezien van het samenvoegen van bepaalde ambachten met het doel manschappen voor de militie te leveren, waren er in 1316, 57 ambachtsgilden, in 1321-22 echter 58. Van 1338 tot 1340 zijn er 53 afzonderlijke en samengegroepeerde ambachtsgilden : beelden- en zadelmakers, evenals riem-, scheden- en paternostermakers, leveren hun manschappen samen⁵. Terwijl de beelden- en zadelmakers nog gegroepeerd zijn in 1378-79, leveren op dat ogenblik echter de riem-, scheden- en paternostermakers afzonderlijk manschappen voor het leger⁶. Daardoor zijn er in 1378-79 55 afzonderlijke en gegroepede ambachtsgilden voor de legerdienst. De samengevoegde ambachten buiten beschouwing gelaten, zijn er in 1338-40 en in 1378-79 telkens 56 ambachtsgilden, daar de huusscrivers, pijnres, korenmeters en tafelmakers geen manschappen meer leveren. Reeds in 1321-22 verrichten de tafelmakers geen legerdienst meer. Daarenboven was er in de plaats van de Rijnse wijschroders en de korte schroders (1316 en 1321-22) nog slechts de ambachtsgilde van de wijschroders (1338-40 en 1378-79). De strodekkers komen niet in de lijst van 1321-22, wel in die van 1316, 1338-40 en van 1378-79 voor. Doch in 1321-22, 1338-40 en 1378-79 worden de coussceppers, de bogenmakers en de sciplieden als ambachtsgilden vermeld.

(3) Brugge, stadsarchief, *Bijzondere rekening van 1316*, fol. 23-24 v. ; 27-29. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Les anciens règlements de la corporation des courtiers de Bruges*. — *La Flandre*, XII (1881), p. 128. ID., *La marine militaire de Bruges au XIVe siècle*. — *Ibid.*, p. 291-318. J. F. VERBRUGGEN, *Een Krijgsvloot uitgerust door de Stad Brugge in 1316*, te verschijnen in *Het Leger. De Natie*, V (1950), nr. 11.

(4) Brugge, stadsarchief, *Bijzondere rekening van 1321-22*, fol. 6-7 v.

(5) *Ibid.* *Register der herevaerden (1338-1340)*, fol. 239 v. — 241 v., 285 v. — 289. J. DE SMET, *L'effectif des milices brugeoises et la population de la ville en 1340*. — *Revue belge Phil. et Hist.*, XII (1933), p. 634.

(6) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges, II* (Brugge, 1873), p. 382-384.

Om duidelijk voor te stellen hoe de last van de krijgscienst, in evenredigheid met de getalsterkte der ambachten en der poorters, over de bevolking werd verdeeld, hebben we al deze gegevens in de navolgende tabel samengebracht. We hebben de ambachten volgens de indeling van 1316 opgesomd. In dat jaar waren talrijke ambachten volgens het uitgeoefend beroep gegroepeerd⁷. Terwijl we voor 1316 het totaal per groep geven, zonder de mogelijke verdeling over de samengegroepeerde ambachtsgilden te berekenen, hebben we voor de jaren 1321-22, 1338-40 en 1378-79 het aantal te leveren manschappen voor elk ambacht afzonderlijk aangegeven. Enkele van die laatste cijfers hebben we op grond van onderlinge vergelijking berekend; die berekende cijfers worden tussen haakjes geplaatst. Wat echter de lijst van 1321-22 betreft, zijn de opgegeven cijfers niet volledig. Immers, die lijst werd opgemaakt met het oog op de verdeling van het geld, voortspruitend uit de verkoop van aangeslagen goederen, en wel in evenredigheid met het contingent dat de poorters en de ambachten in het leger moesten leveren; in sommige ambachten echter waren op dat ogenblik manschappen buiten de stad, zodat die niet in rekening werden gebracht. We weten dat bepaaldelijk voor de lizecleetwevers en voor de wolslagers, waarvan we het juiste aantal te leveren manschappen kennen⁸.

Het legercontingent, samengesteld op de aangegeven grondslag, werd een voud genoemd. Daar dit woord even-

(7) In de *Bijzondere rekening van 1316* moet in de eerste lijst (fol. 23 v.) *wielwerkers* verbeterd worden in *wiltwerkers*: cf. fol. 27 v. Voor de wolscheerders wordt er gezegd dat zij 8 man te veel geleverd hadden. We vermoeden dat de wevers er 16 te veel gezonden hadden.

(8) *Bijzondere rekening van 1321/22*: wevers, volders, wolscheerders en lizecleetwevers hebben hier geen volledige effectieven. Van de lizecleetwevers en van de wolslagers weten we dat een deel der manschappen toen niet in de stad waren (fol. 7). Vermoedelijk was dit eveneens het geval voor de wevers, volders en scheerders. De zilversmeden, tinnenstoommakers en zwaardvagers leverden toen te zamen 8 man (fol. 6 v.); de Rijnse wijschroders en de korte schroders, 5 man (fol. 7 v.). — In de lijsten van 1338/40 en 1378/79 moeten bij de zadelmakers nog de beeldenmakers gevoegd worden, die samen 3 man leveren.

eens voor een willekeurige kleine eenheid gebruikt wordt, is men er tot nu toe niet in geslaagd de organisatie van de Brugse militie duidelijk weer te geven. Door de uitgezonden effectieven van de krijgstochten van 1338 en 1340 voor elk der tien expedities zorgvuldig te vergelijken, hebben we vastgesteld dat hier volgens een wel overwogen plan werd gewerkt.

Het **voud** vormt inderdaad de basiseenheid van het Brugse leger voor de grote expedities. Het kon echter gebeuren dat voor kleine tochten een half **voud**, of een derde ervan, werd gebruikt, terwijl voor belangrijke krijgstochten twee, drie, vier tot vijf **vouden** werden opgesteld. Indien tenslotte dit leger nog te klein bleek, werd er overgegaan tot het oproepen van alle overblijvende weerbare mannen ; zij die **achterst ute quamen**. Zo werd in de periode 1338-1340 naar Kortrijk (1 Oct. 1338) en naar Sint-Winoksbergen (23 Febr. 1339) telkens één **voud** gezonden ; twee **vouden** rukten op naar Sluis, Ieper en Poperinge (17 Juli 1338) evenals van Aardenburg naar Doornik (5 en 7 April 1340) ; tijdens de tochten naar Henegouwen (6 Juni 1340) en naar Sluis (9 Juni 1340) werden drie **vouden** ingezet ; vier **vouden** trokken op naar Menen (23 Oct. 1339) en vijf naar Beerst (12 Febr. 1339). Dit laatste leger schijnt, in normaal geval, tot de grootste te behoren die door de stad werden uitgezonden. We zien dit zeer goed voor de tochten naar Doornik en St. Omaars, op 15 Juli 1340. Tegen de bisschoppelijke stad werden toen drie **vouden** ingezet ; tegen St. Omaars twee ⁹. Door toevallige omstandigheden zullen beide legers verenigd worden voor Doornik ¹⁰. Daar dit leger tenslotte nog onvoldoende blijkt om de machtige stad tot overgave te dwingen, en daar de belegeraars tijd genoeg hadden om nog meer troepen op te roepen, werd

(9) We steunen hiervoor op onze onuitgegeven ontleding van het Register der herevaerden.

(10) JEHAN LE BEL, *Les crayes chroniques de messire...*, ed. M. L. POLAIN, I (Brussel, 1863), p. 177-179. *Istorie et croniques de Flandres*, ed. KERVYN DE LETTENHOVE, I (Brussel, 1879), p. 391-392.

het *retrobannum* uitgezonden. Zij die **achterst ute** **qua-**
men — hun aantal verschilt nu echter van ambacht tot
 ambacht — vormden tenslotte een contingent dat vier **vou-**
den benaderde ¹¹. Hier staan we, voor zover we ingelicht
 zijn, voor het grootste leger dat ooit door Brugge in de
 XIVE eeuw uitgezonden werd.

In 1316 bevatte het **voud** dat de vloot bemande, juist 600
 man : 59 poorters en andere **serianten** van ambachten, die
 niet vermeld worden, en 541 leden van de erkende am-
 bachtsgilden. Van 1338 tot 1340 kunnen we in de naaste
 expedities vaststellen dat de ambachtsgilden met bijna ma-
 thematische nauwkeurigheid hun contingenten stelden. De
 uiterste schommelingen gaan van 492 tot 513, terwijl het
 theoretisch effectief voor de ambachten toen 511 man was.
 In zeven expedities op tien, schommelt de getalsterkte van
 een **voud** voor de gilden slechts tussen 508 en 510 ! Voor de
 poorters zijn er groter verschillen : de getalsterkte voor de
 zes zestendelen schommelt tussen 69 en 103. Het theore-
 tisch effectief was waarschijnlijk, zoals in 1321-22 en 1378-
 79, 96 manschappen. Waar de voorgeschreven contingen-
 ten in de ambachten overschreden worden, is dit te wijten
 aan het groter aantal aanwezige **upperhoftmans** en **hoft-**
mans ; waar de voorgeschreven getalsterkte niet bereikt
 wordt, is dit het gevolg van toevallige afwezigheid : ziek-
 te, toelating om thuis te blijven, misschien ongewettigd ach-
 terblijven. In 1378-79 vinden we een slaande voorbeeld
 van overeenstemming tussen de uitgezonden contingenten
 van poorters en ambachtsgilden en de theoretische eisen :
 vier **vouden** van 96 poorters en 509 leden der gilden, geven
 inderdaad een leger van 384 poorters en 2036 ambachts-
 lieden ¹².

(11) Na het vertrek van de vijf *vouden* naar Doornik en St. Omaars en vóór het oprukken van het *retrobannum*, werden nog andere versterkingen gezonden, waarvan het aantal moeilijk te bepalen valt. Maar sommige manschappen daarna meegerekend werden met de laatst vertrokkenen.

(12) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire*, II, p. 384.

Samenstelling van het legercontingent (« voud »)

AMBACHTSGILDEN	1316	1321/22	1338/40	1378/79
1. Wevers	112	48	96	96
2. Volders	64	20	64	64
3. Wolscheeders	32+8	11	32	32
4. Ververs	17	10	10	10
Lammynerkers		6	6	6
Wiltwerkers		1	1	2
5. Cardewaniers	20	20	20	20
Zwartledertouwers		2	2	2
6. Vleeshouwers	24	24	24	24
7. Vissers	16	16	16	16
8. Timmerlieden	18	12	12	12
Baardmakers		6	4	4
9. Hudeveters	16	9	8	8
Witledertouwers		4	4	4
Dobbeerres		3	4	4
10. Smeden	24	14	14	14
Zilvermeden		(3)	3	3
Zwaardvaggers		(3)	3	3
Tinnenstoommakers		(2)	2	2
11. Kaarsgieters	18	8	8	8
Culcstickers		8	8	6
Zagers		2	2	2
12. Metsers	19	9	9	9
Tegeldekkers		(2)	2	2
Strodekkers		—	2	2
Plaasteraars		(2)	2	2
Loodgieters		(1)	1	1
Huusscrivers		(3)	—	—
13. Kuipers	12	3	3	3
Draaiers		(3)	3	3
Wielmakers		(3)	3	3
Schrijnwerkers		3	3	3
14. Oudegrauwwerkers	16	5	5	5
Riemmakers		2	(2)	2

te Brugge.

AMBACHTSGILDEN	1316	1321/22	1338/40	1378/79
Paternostermakers		2	(2)	2
Wolslagers		2	2	2
Pottenmakers		1	1	1
Molenaars		4	4	4
Linemakers		2	2	2
15. Oudekleedkopers	15	15	15	15
Hoedenmakers		2	2	1
16. Sceppers	16	10	10	10
Zadelmakers		3	3	3
Frutiers		4	4	4
17. Rijnse wijnschroders	20	(5)	4	4
Korte schroders				
Pijnres		8	—	—
Wijnmeters		4	4	4
18. Makelaars	32	32	32	32
19. Korenmeters	4	2	—	—
Beurzenmakers	6	4	4	4
Tafelmakers		—	—	—
Schedenmakers		2	(2)	2
20. Bakkers	16	16	16	16
21. Handschoenmakers	16	6	6	6
Lizecleetwevers		2 $\frac{1}{4}$	3	3
Tijkwevers		5	5	5
Coussceppers	—	2	2	2
Bogenmakers	—	2	2	2
Sciplieden	—	8	8	8
Poorters	59	96	(96)	96
St. Jans	—	—	—	13
St. Donaes	—	—	—	13
Onser Vrouwen	—	—	—	19
St. Jacobs	—	—	—	19
St. Niclaes	—	—	—	17
's Carmers	—	—	—	15

Tenslotte valt er nog uit te maken sinds wanneer deze inrichting der stedelijke militia bestaat. We weten dat op 1 April 1305 de **outcleetvercopers**, de **outcleetwerkers** en de **outcleetstoppers**, in conflict waren met de **oude grauwwerkers** betreffende het aantal **serianten** dat deze ambachtsgilden gezamenlijk moesten leveren in het gemeentelager. Zij hadden dit geschil reeds voor de voorgaande schepenen gebracht, zodat een soortgelijke organisatie reeds in 1304 moet bestaan hebben. Er werd besloten dat de drie eerst genoemde ambachten drie vierden, de **oude grauwwerkers** een vierde zouden leveren, dat stemt met onze cijfers overeen: 15 man voor de eerste drie ambachten, 5 voor het laatste. Bovendien werd beslist dat de vermelde ambachten **ewelike voutwaerds versceden** zouden blijven, en dus in plaats van gezamenlijk, hun strijders in twee groepen zouden leveren¹³.

Het oudste voorbeeld echter, dat een aanwijzing geeft van het bestaan van de organisatie van het **voud**, al was die niet noodzakelijk identiek met de latere, dateert uit het jaar 1297. Het is opvallend dat toen 69 wevers, 64 volders en 32 scheerders naar Damme werden gezonden¹⁴, en die getallen, wat de volders en de scheerders betreft, met het voorgeschreven aantal in het **voud** overeenstemmen.

Hoelang de beschreven organisatie is blijven bestaan, weten we niet; in de XVIe eeuw vinden we er nog bewijzen van, al diende ze toen vooral voor fiskale doeleinden¹⁵.

J. F. VERBRUGGEN.

(13) ID., o. c., I (Brugge, 1871), p. 191, nr. 197, verkeerdelijk gedateerd uit 1304.

(14) Brugge, stadsarchief, *Stadsrekening 1297*, fol. 9.

(15) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Mémoriaux de Bruges*, I (Brugge, 1913), p. 79-80, nr. 74; p. 186, nr. 153; p. 188-189, nr. 155.